

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ
У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Бартіш Світлана Володимирівна,
*кандидат філологічних наук, виклалач,
кафедра української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

**ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ: КЛАСИЧНІ КРИТЕРІЇ
ВІДБОРУ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ**

Читання – це не лише джерело знань, а й шлях до розуміння себе і світу, один із засобів самопізнання, це спосіб спілкування дитини зі світом, а в умовах війни – це ще й турбота про психічне і моральне здоров'я, спосіб боротьби зі стресом.

Необхідність існування спеціальної літератури для дітей була визнана ще просвітницькими педагогами. У трактаті Джона Локка «Думки про виховання» було заявлено: «Коли дитина почне читати, давайте їй в руки легкі, цікаві книжки, яка доступні їй розумінню, зміст яких міг би захопити її і нагородити за зусилля, потрачені на читання, а не таку, яка б забила їй голову зовсім непотрібним мотлохом», оскільки «дитина не може отримати жодного задоволення чи заохочення, читаючи ті книги, у яких вона нічого не розуміє» [5, с.141].

В українському літературознавстві чи не першим на особливості творів для дітей наголошував І. Франко. У статті «Женщина-мати» учений рекомендував обирати для дитячого читання твори, «котрі образують розум, ублагороднюють чувство, будять рівночасно ум і духа і становлять таким способом здоровий корм душі. Найотвітніші до того – малі розкази із подорожей і історії із народного і родинного життя, де представлення живе і ясне, спосіб вираження короткий, простий і зрозумілий» [4, с. 571]. Таким чином, Іван Франко

наголошував на педагогічному аспекті морально-естетичного виховання дитини за допомогою книги, а відтак закликав до уважності дорослих у виборі текстів для дитячого читання.

У 1892 році на сторінках журналу «Учитель» було опубліковано статтю «Періодичне видання для дітей» Б. Вільхівського (літературний псевдонім письменника і педагога Б. Грінченка), де сформульовано загальні вимоги до дитячого періодичного видання, які, на думку автора, є насамперед такими, як і вимоги до літератури для дітей загалом [1, с. 329].

Б. Вільхівський звертає увагу на той факт, що в дитини ще немає нічого виробленого, свідомо зрозумілого, і книжка «стриваєця з затого неторканим моральним світом у дитини», через це книжка може «пособити розвиткові цього морального світу або пошкодити йому», а власне читання разом із впливом культурного середовища, у якому виростає дитина, допомагає формуванню дитячого світогляду [1, с. 315].

Розглянемо вимоги до дитячої літератури, які висував педагог, з якими ми не можемо не погодитись. Першим пунктом цих правил є моральний ідеал. Саме тим чи іншим моральним ідеалом має бути пройнятий кожен твір для дітей. Потрібно лише, щоб цей ідеал був певний, «щоб в творові були ідеали добра, правди, краси, людяности (гуманізму)». Життя у творі для дітей потрібно зображати таким, як воно є, з темними і ясними кольорами, але оминати «чимало чорного, нечистого» [1, с. 329]. Наступною вимогою до твору для дітей Б. Вільхівський називає артистичність. Своєю думку автор аргументує тим, що лише артистично написаний твір «може вчинити вражіння с потрібною міццю», лише він може сприяти, «щоб розвивало ся й зростало у дітей естетичне почування», і буде цікавим як дитині, так і дорослому [1, с. 330].

Щодо змісту дитячого твору, то він повинен бути розумним, тобто має сприяти розвиткові розумової діяльності дитини, «розбуркувати у дитини думку і розсувати їй обрій» [1, с. 330].

Окремі настанови дає письменник щодо мови дитячого твору, оскільки навіть найкращий твір, написаний незрозумілою дитині мовою, буде для неї

найгіршим. Б. Вільхівський зауважує, що «мова в дитячому творові мусить бути цілком зрозуміла дітям», проте не варто «перевертати її на дитячий лад» і «усяко підлабузнюватись під дитячий тон» [1, с. 331]. Твори для дітей мають бути написано граматично правильною літературною мовою, «без чужоземних слів, без кованих висловів, з широко-народнею складнею» [1, с. 331].

Ці класичні вимоги до творів для дітей не втрачають своєї актуальності і в наш час. Проте нинішніх батьків і вчителів хвилює питання, що читати сучасним дітям, на долю яких випала війна.

Психологиня С. Ройз, експертка проєкту «Живі письменники», стверджує, що важливо читати про різні дитячі переживання війни, оскільки література часто дає змогу висловити те, чого дитина не може висловити, знайти себе в історіях героїв книги, виявити емпатію, а отже, краще зрозуміти себе та інших [2].

Дитяча література про війну виконує два надзвичайно важливих завдання. Перше – набуття нового досвіду в безпечних умовах. Завдяки художнім текстам діти можуть дізнатися, як варто, а як не варто діяти в певних ситуаціях, без того, аби на власний ризик у такі ситуації потрапляти. Тому ми можемо на прикладі літературних історій говорити про певні алгоритми та моделі поведінки, зокрема в кризових ситуаціях (екстрена евакуація, обстріл тощо). Друге – дистанціювання. Діти, хоча до певної міри й ототожнюють себе з героями книжок, легше сприймають страшні події, коли вони відбуваються з вигаданими персонажами. Це особливо важливо для дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку: малеча зацікавлено спостерігатиме за пригодами тваринок чи машинок, але на цьому прикладі дорослі отримують змогу проговорити реальні теми. Ще один вимір дистанціювання – коли певна ситуація показана через алюзії, порівняння, метафори. Діти схоплюють суть чутливої теми, залишаючись у безпечних умовах. Адже, ще І. Франко у «Байці про байку» говорив, що «повна правда життя – то тяжка страва. Старші можуть заживати її Але дітям не можна давати її так, як старшим, треба

приготовлювати її в ріденькім стані, в образках, у байках. І вони так приймають її [3, с. 169].

Важливо також не забувати про естетичну функцію читання. У час, коли так бракує естетизму, втеча в альтернативний світ надзвичайно важлива для дітей, оскільки свідомість повинна розслабитися хоча б на декілька хвилин.

І ще один пункт, на якому хотілося б наголосити, це важливість сімейного читання. У такі моменти дорослий стає ресурсним помічником для власної дитини. Адже спільне читання – це про близькі стосунки, про спільно проведений час, про доброзичливу атмосферу. «Тисячі річей у житті забудете, а тих хвиль, коли вам люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті», – стверджував класик [3, с. 170].

Отож, класичні критерії відбору книг для дитячого читання є актуальними і в сучасних реаліях. Для дитячого читання потрібно обирати книги призначені для дітей, цікаві і зрозумілі, дозволяють дізнатися щось нове, написані гарною літературною мовою, книги, які несуть позитивний моральний приклад, пропагують повагу до людей та інших живих істот, формують впевненість у собі та створюють теплу спокійну атмосферу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільхівський Б. Периодичне видання для дітей: [розвідка] / Б. Вільхівський [Грінченко Б.]. *Учитель*. 1892. Число 20. С. 314–316; Число 21. С. 329–332.
2. Лещик О. Чому важливо читати дітям літературу про війну. Проект «Живі письменники». *Дзеркало тижня*. 12.11.2023 р.
3. Франко І. Байка про байку. *Зібрання творів у 50-и томах*. Київ: Наукова думка, 1979 р., Т. 20, С. 167 – 170.
4. Франко І. Жінчина-мати. *Додаткові томи до зібрання творів у 50-и томах*. Київ: Наукова думка, 2008. Т. 53. С. 560–572.
5. Lock J. *Some Thoughts Concerning Education* (1 ed.). London: A. and J. Churchill at the Black Swan in Paternoster-row. 1693. 264 p.